

Механізм адміністративно-правового забезпечення мобілізаційної підготовки та мобілізації в Україні

Шевчук Юрій Андрійович ¹

Опубліковано	Секція	УДК
19.01.2025	Право	342.951: 351.82

DOI:<https://doi.org/10.5281/zenodo.12720622>

Анотація. Зміст статті розкриває сутність реалізації механізму адміністративно-правового забезпечення мобілізаційної підготовки та мобілізації в Україні, її правової регламентації, законодавчого закріплення та управлінського впливу на загальне формування основних складових мобілізаційного процесу.

На підставі правового аналізу досліджено детермінанти «адміністративно-правове забезпечення», яке відіграє важливу роль в діяльності суб'єктів публічного управління. Зазначено, що на сьогодні, попри широкого застосування поняття «адміністративно-правове забезпечення» та й «правове забезпечення», їх загально визнані трактування є розмитим на не відповідають остаточному визначенню.

На підставі правового аналізу джерел юридичної літератури, доведено, що деяка термінологія сутності «правове забезпечення» відображає його діяльнісний аспект, а отже, має динамічний характер. Іншу репрезентацію трактування характеризує правове забезпечення у статистичному аспекті. Не зважаючи на не односторонність вище вказаних дефініцій правове забезпечення становить і сукупність гарантій, котра є його статичною складовою, і процес – діяльність органів державної влади зі створення умов, необхідних для реалізації прав.

Зазначено, що адміністративно-правове забезпечення», на погляд автора, можна визначити як адміністративно-правову основу впливу суб'єктів публічно-владних повноважень на суспільні відносини у сфері публічного управління та діяльність, урегульовану адміністративно-правовими нормами, спрямовану на регламентацію, створення, удосконалення і використання цієї основи щодо реалізації мети й завдань адміністративного права.

Окреслено, що вивчення механізму адміністративно-правового забезпечення мобілізаційної підготовки та мобілізації, як правової категорії та багатоаспектного явища займає значне місце у суспільних відносинах, бо регулює усі сфери життя людини.

Беручи до уваги твердження більшості науковців та практиків адміністративної діяльності, доведено, що Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21 жовтня 1993 року № 3543-ХІІ, доведено, що його зміст не відповідає сучасним нагальним потребам щодо забезпечення мобілізаційного ресурсу сектору безпеки країни. Саме ці причини сприяли до невідкладного прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку» від 11 квітня 2024 року № 3633-ІХ.

¹ аспірант Львівського державного університету внутрішніх справ

Визначено, що механізм адміністративно-правового забезпечення мобілізаційної підготовки та мобілізації автор розуміє як цілеспрямований вплив діяльності суб'єктів публічно-владних повноважень на суспільні відносини у сфері публічного управління, урегульованих адміністративно-правовими нормами з використанням адміністративно-правових способів та засобів з метою підготовки національної економіки, органів публічної влади до своєчасного й організованого проведення мобілізації та задоволення потреб обороноздатності держави, забезпечення життєдіяльності населення від можливої агресії та в умовах надзвичайних ситуацій.

Ключові слова: правове забезпечення, адміністративно-правове забезпечення, механізм, мобілізаційна підготовка, мобілізація, публічно-владні повноваження, публічне управління.

Mechanism of administrative and legal provision of mobilization preparation and mobilization in Ukraine

Annotation. The content of the article reveals the essence of the implementation of the mechanism of administrative and legal provision of mobilization training and mobilization in Ukraine, its legal regulation, legislative consolidation and managerial influence on the general formation of the main components of the mobilization process.

On the basis of legal analysis, the essence of the determinant "administrative and legal support", which plays an important role in the activity of public administration subjects, was investigated. It is noted that despite the widespread use of the concepts of "administrative and legal support" and "legal support", their generally recognized interpretations are blurred and do not correspond to the final definition.

On the basis of the legal analysis of sources of legal literature, it is proved that some terminology of the concept of "legal provision" reflects its activity aspect, and therefore has a dynamic character. Another representation of interpretation is characterized by legal support in the statistical aspect. Regardless of the one-sidedness of the above-mentioned definitions, legal provision is both a set of guarantees, which is its static component, and a process - the activity of state authorities to create the conditions necessary for the realization of rights.

It is noted that "administrative-legal support", in the opinion of the author, can be defined as the administrative-legal basis of the influence of subjects of public-authority powers on social relations in the field of public administration and activities regulated by administrative-legal norms aimed at regulation, creation, improvement and use of this basis for the implementation of the goals and tasks of administrative law.

It is outlined that the study of the mechanism of administrative and legal provision of mobilization training and mobilization, as a legal category and a multifaceted phenomenon, occupies a significant place in social relations, because it regulates all spheres of human life.

Taking into account the statements of the majority of scientists and practitioners of administrative activity, it has been proven that the Law of Ukraine "On Mobilization Training and Mobilization" dated October 21, 1993 No. 3543-XII, its content does not meet the current urgent needs to ensure the mobilization resource of the country's security sector. Саме ці причини сприяли до невідкладного прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку» від 11 квітня 2024 року № 3633-IX.

It was determined that the author understands the mechanism of administrative-legal provision of mobilization preparation and mobilization as the purposeful influence of the activities of subjects of public-authority powers on social relations in the field of public administration, regulated by administrative-legal norms using administrative-legal methods and means for the purpose of preparing the national economy, public authorities for timely and

organized mobilization and meeting the needs of the state's defense capability, ensuring the livelihood of the population against possible aggression and in emergency situations.

Key words: legal provision, administrative-legal provision, mechanism, mobilization preparation, mobilization, public-authority powers, public administration.

Вступ

Постановка проблеми. Питання мобілізації, починаючи з періоду розвитку державності від стародавнього світу і закінчуючи сьогоденням, завжди ставали об'єктом пильної уваги. Зважаючи на те, що більше десяти років Україна перебуває у військовому протистоянні з росією, органи публічної влади з метою обороноздатності та незалежності держави за сприяння Європейського Союзу та країн НАТО втілюють військову реформу, що дає змогу наблизити процедуру укомплектування Збройних Сил України та порядок мобілізаційної підготовки до європейських стандартів. Особливої актуалізації питання мобілізації набувають із зростанням повномасштабної російської агресії проти України. За таких умов важливість мобілізаційної підготовки та мобілізації для держави й суспільства вимагають належного рівня їх адміністративно-правового забезпечення, а також необхідності удосконалення основних складових механізму адміністративно-правового забезпечення мобілізаційного процесу, визначення проблем мобілізаційної підготовки та шляхів їх подолання.

Метою статті є дослідження особливостей реалізації адміністративно-правового забезпечення мобілізаційної підготовки та мобілізації в Україні, визначення її проблематики та вирішення завдань щодо їх оптимізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні засади адміністративно-правового забезпечення мобілізаційної підготовки та мобілізації в Україні досліджувалися у працях Б. Андресюка, В. Богдановича, В. Братковського, О. Володавської, Ю. Кириченка, В. Коваль, О. Комісарова, О. Корнієнка, С. Полторака, С. Кузьніченко, О. Савинець, Ю. Шемшученка, Л. Чистоклетова та інших.

Однак проблемам реалізації механізму адміністративно-правового забезпечення процесу мобілізації не було приділено достатньої уваги, вказане вимагає застосування нових підходів та удосконалення дієвих принципів та методів його правового регулювання, що робить дане дослідження актуальним.

Результати

Виклад основного матеріалу. В сфері адміністративно-політичній діяльності органів публічного управління адміністративно-правове забезпечення безпеки обороноздатності держави, мобілізаційної підготовки та захист законних прав та інтересів громадян посідають важливе місце. Тому для розкриття питань щодо особливостей механізму адміністративно-правового забезпечення мобілізаційного процесу необхідно розпочати з дослідження сутності детермінанти «адміністративно-правове забезпечення», яке відіграє важливу роль у його формуванні.

На сьогодні, попри широкого вживання поняття «адміністративно-правове забезпечення» та й «правове забезпечення», їх загально визнані трактування є розмитим на потребує нагального його дослідження.

На підставі правового аналізу джерел юридичної літератури, доведено, що деяка термінологія поняття «правове забезпечення» відображає його діяльнісний аспект, а отже, має динамічний характер. Таке визначення ми знаходимо у праці Я. В. Лазура, в якій він зазначає, що «правове забезпечення – це здійснюване державою за допомогою правових норм, приписів і сукупності засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона, реалізація і розвиток» [1, с. 392]. Аналогічний зміст ми вбачаємо також у роботі О. Є. Костюченко, де він вказує, що «правове забезпечення – це безперервна діяльність суб'єктів права в межах їх компетенції зі створення правових

умов усіма правовими засобами щодо закріплення, реалізації, гарантування, охорони та захисту прав і свобод осіб та їх груп» [2, с. 15].

Іншу репрезентацію трактування, яке характеризує правове забезпечення, але вже у статистичному аспекті, ми зустрічаємо у Великому тлумачному словнику сучасної української мови, сутність якого зводиться до того, що: «правове забезпечення є сукупністю правових норм, що регламентують правові взаємини та юридичний статус» [3, с. 375].

Разом з тим, не зважаючи на не однобічність вище вказаних дефініцій, О. М. Дручек підтверджує, що правове забезпечення становить сукупність гарантій, котра є його статичною складовою, і процес – діяльність органів державної влади зі створення умов, необхідних для реалізації прав [4, с. 124], чим ще раз підкреслює двоєдину сутність правового забезпечення, зміст якого поділяють інші вчені-адміністративісти [5, 124; 6].

Не менш цікавим є визначення А. Олійника, на думку якого правове забезпечення – це вплив на права і свободи громадян за допомогою певних юридичних засобів, насамперед норм права [7, с. 55].

Характеризуючи зміст адміністративно-правового забезпечення, О. В. Клименко, трактує його як здійснюване державою за допомогою спеціальної системи упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, реалізацію, охорону, захист і відновлення, тобто діяльність органів державної влади, спрямовану на регламентацію, створення якнайбільш сприятливої атмосфери, фактичне втілення, усунення перешкод, боротьбу з невиконанням обов'язків і зловживанням правами й свободами..., гарантування нормальної реалізації громадянами конституційних прав та свобод людини і громадянина, відновлення їх первинної якості... [8, с. 12].

І.О. Іерусалімова включає до поняття «адміністративно-правове забезпечення» три компоненти: адміністративно-правове регулювання, реалізацію адміністративно-правових норм та встановлені нормами адміністративного права гарантії реалізації прав людини і громадянина [6]. Р. В. Ігонін до вказаного визначення І. О. Іерусалімової цілком слушно пропонує додати «діяльність суб'єктів державно-владних повноважень, які реалізують (застосовують) норми адміністративного права у своїй діяльності та [5, с. 41]. Продовжуючи цю думку, він вказує саме на значимість «...практики правореалізаційної діяльності суб'єктів державно-владних повноважень» при цьому підкреслюючи «<...> щоб здійснювати правореалізаційну діяльність, необхідно мати саме право, яке повинно бути реалізованим, у нашому випадку – адміністративне право. Тому, на наш погляд, два базові елементи – адміністративно-правові норми та правореалізаційна діяльність суб'єктів державно-владних повноважень – і утворюють поняття адміністративно-правового забезпечення» [5, с. 41].

Тепер, як видається, маючи у своєму розпорядженні весь правовий інструментарій, необхідний для формулювання дефініції поняття «адміністративно-правове забезпечення», на наш погляд, його можна визначити як адміністративно-правову основу впливу суб'єктів публічно-владних повноважень на суспільні відносини у сфері публічного управління та діяльність, урегульовану адміністративно-правовими нормами, спрямовану на регламентацію, створення, удосконалення і використання цієї основи щодо реалізації мети й завдань адміністративного права.

Опираючись на дефініції поняття «адміністративно-правове забезпечення», розглянемо тепер питання про сутність механізму адміністративно-правового забезпечення та його інституційної складової мобілізаційної підготовки та мобілізацій в Україні.

На думку С.В. Діденко, механізм адміністративно-правового забезпечення – це певний процес, тобто певний рух задля досягнення певної цілі, а його особливостями є коло учасників, на яких розповсюджується його вплив, і спосіб їхньої поведінки [9, с. 464]. І. О. Іерусалімова механізм адміністративно-правового забезпечення визначає як

«систему засобів, які є елементами, складовими впливу цієї галузі права на суспільні відносини та встановлювані її нормами гарантії реалізації цих прав [6].

Досліджуючи сутність вказаного механізму, С. І. Лекарь виокремлює і інституційний блок, який поділяє на «...органи державної влади... та ... структур громадянського суспільства, а саме громадських організацій, органів місцевого самоврядування тощо» [10, с. 35].

Проте, спираючись на вище вказані дефініції та трактування сутності механізму адміністративно-правового забезпечення, нам більше імпонує формулювання вказаного феномену професором Л.Г. Чистоклетовим, на думку якого механізм адміністративно-правового забезпечення «являє собою систему, яку утворюють носії публічно-владних повноважень, завдяки діям котрих формується, удосконалюється і функціонує це забезпечення, а також принципи, форми, методи адміністративно-правового регулювання та управлінські технології» [11, с. 80].

Вивчення механізму адміністративно-правового забезпечення мобілізаційної підготовки та мобілізації, як правової категорії та багатоаспектного явища займає значне місце у суспільних відносинах, бо регулює усі сфери життя людини. Як зазначає Ф. Рудич, для сучасної України «нагальною проблемою є впровадження механізмів (нормативно-правових, організаційних і інших) які б забезпечили ефективно і відповідальне виконання політичним класом стратегії соціально-економічних перетворень» [12, с. 14].

Зазначимо, що під механізмом (від грецького μηχανή *mechané* — машина) розглядається як «...свідомо організований, цілеспрямований та активний вплив різних суб'єктів управління на процес розвитку та функціонування суспільного способу виробництва, окремих його ланок» [13, с. 115].

В юридичній літературі правовий механізм розглядається як певна конструкція, яка передбачає дію послідовно організованих юридичних засобів, які дають можливість досягти конкретну юридичну ціль з дотриманням відповідної процедури [14, с.14].

І.О. Личенко, розглядаючи сутність адміністративно-правового механізму протидії правопорушенням у сфері власності, доходить думки, що під ним слід розуміти системне, динамічне, поліструктурне утворення, що включає адміністративно-правові норми, спрямовані на протидію правопорушенням у сфері власності, адміністративно-правові відносини, які виникають в процесі здійснення заходів протидії правопорушенням, що стосуються правових можливостей громадян володіти, користуватися і розпоряджатися майном, реалізацію норм адміністративного права в цій сфері та яке функціонує в силу взаємозв'язків його окремих складових [15, с.69].

І. О. Іерусалімовою, визначає суть механізму адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина як «систему засобів, які є елементами, складовими впливу цієї галузі права на суспільні відносини та встановлювані її нормами гарантії реалізації цих прав (поновлення в органах виконавчої влади та суду, захист за допомогою адміністративної відповідальності та прокурорського нагляду)» [6]. Проте, на нашу думку, при характеристиці складової механізму адміністративно-правового забезпечення цих прав, до якої автор теоретично і практично відносить всю судову систему в частині захисту прав громадян не було звернено увагу на наявність у цьому механізмі інституційного компонента.

Цікавим за своїм трактуванням є визначення Р.А. Бузунова, який характеризує адміністративно-правовий механізм як сукупність адміністративно-правових засобів, які, впливаючи на управлінські відносини, організовують їх відповідно до завдань суспільства і держави. До загального змісту механізму він відносять: сукупність юридичних засобів; адміністративно-правовий характер засобів забезпечення; управлінські відносини як об'єкти дії; направлене вирішення завдань суспільства і

держави; суб'єкти управлінських, їх правосвідомість, правову культуру; примус, який забезпечується силою держави [16, с.269-270].

Заслуговує на увагу також визначення механізму адміністративно-правового забезпечення взаємодії держави та громадськості в Україні в інтерпретації А.П. Миколаєць, яке розуміється як заснована на адміністративно-правових вимогах та сформована завдяки застосуванню адміністративно-правового інструментарію, система взаємопов'язаних елементів, яка включає адміністративно-правові засоби, за допомогою яких забезпечується адміністративно-правове закріплення, охорона та захист взаємодії між державою та громадськістю, ефективне та системне встановлення взаємного зв'язку між наведеними суб'єктами, налагодження постійної комунікації, з'ясування потреб громадськості, з огляду на які спрямовується публічне адміністрування, а також поєднання спільних ресурсів для вирішення завдань загальносуспільного значення [17, с.79].

Тепер, як видається, маючи всі необхідні особливості категорії механізму адміністративно-правового забезпечення, нам для остаточного формулювання дефініції нашої тематики необхідно визначитися з поняттям категорії «мобілізаційна підготовка» та «мобілізація».

Відповідно до Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21 жовтня 1993 року № 3543-ХІІ мобілізаційна підготовка - це комплекс організаційних, політичних, економічних, фінансових, соціальних, правових та інших заходів, які здійснюються в мирний час з метою підготовки національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та Державної спеціальної служби транспорту (далі - Збройні Сили України, інші військові формування), сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій до своєчасного й організованого проведення мобілізації та задоволення потреб оборони держави і захисту її території від можливої агресії, забезпечення життєдіяльності населення в особливий період [18].

Мобілізацію Закон визначає як комплекс заходів, здійснюваних з метою планомірного переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту - на організацію і штати воєнного часу. Мобілізація може бути загальною або частковою та проводиться відкрито чи приховано.

В адміністративно-правовій літературі дефініції вище вказаних категорій викладені у працях В.Ю. Богдановича, М.Ф. Єжєєва, О.Ю. Савинець, та інших авторів. Проте, нам більше до вподоби визначення, яке запропоноване Б.В. Бойко, де вказано, що «мобілізація як об'єкт публічного адміністрування у широкому розумінні - це суспільні відносини, що виникають в умовах особливого періоду у процесі реалізації уповноваженими суб'єктами на підставі загальних, спеціальних правових принципів та з дотриманням розрахункових потреб заходів та інструментів, комплексного та планомірного характеру, що здійснюються з метою переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а ЗСУ, інших військових формувань, сил цивільного захисту - на організацію і штати воєнного часу» [19, 520].

Разом з тим, не зважаючи на те, що з часу введення в законну силу Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» минуло більше ніж тридцять один рік, сам зміст мобілізації залишився не змінним, лише динаміка, у зв'язку з

повномасштабною російською агресією, зазнала суттєвих змін та доповнень, які сталися у мобілізаційному законодавстві.

Практично, на думку, авторського колективу праці «Мобілізація та мобілізаційна підготовка в Україні після 18 травня 2024 року: загальне правове регулювання; юридичний статус суб'єктів правовідносин; основні організаційні питання; юридична відповідальність за порушення законодавства; особливості правозастосування у період воєнного стану» Закон № 3543-XII не відповідає нагальним потребам щодо забезпечення мобілізаційного ресурсу сектору безпеки країни, зокрема ЗСУ, та економіки воєнного часу. Хоча війна в країні у тій чи іншій формі тривала із 2014 року. Влада та суспільство були ментально не готові до задіяння усіх резервів та застосування дискретних методів формування, правового забезпечення, використання цих ресурсів. [20].

Саме ці причини сприяли до невідкладного прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку» від 11 квітня 2024 року № 3633-IX [21].

Беззаперечно зміни, яких було внесено новим Законом є вагомими і необхідними для посилення мобілізаційного процесу. Так, важливим нововведенням є обов'язок громадян України чоловічої статі віком від 18 до 60 років мати при собі військово-обліковий документ та пред'являти його за вимогою: уповноваженого представника територіального центру комплектування та соціальної підтримки; поліцейського; представника Державної прикордонної служби України. Також, заслуговує на увагу нововведене доповнення у Законі України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» розділом VI, в якому вперше закріплюються заходи впливу на громадян, які не виконують вимоги законодавства з питань мобілізації.

Разом з тим, новий Закон не позбавлений певних недоліків та сумнівних ідей. Це стосується обов'язкового, перед призначенням на посаду прокурора, проходження базової військової служби – при цьому виникає питання: а чи буде ця процедура торкатися всіх невійськовозобов'язаних цієї сфери (відомо, що у прокуратурі крім чоловіків службу проходять і особи жіночої статі?). Також сумнівною нормою є обов'язок уточнити протягом 60 днів з дня набрання чинності указу Президента України про оголошення мобілізації, затвердженого Верховною Радою України, свої облікові дані через центр надання адміністративних послуг, або через електронний кабінет призовника. При цьому залишається не зрозумілим, що маєтись на увазі під уточненням даних – звернення до ТЦК чи, наприклад, уточнення даних щодо придатності до служби? [22].

Висновки

Ураховуючи існуючи в юридичній літературі погляди на сутність адміністративно-правового забезпечення мобілізаційної підготовки та мобілізації, механізм адміністративно-правового забезпечення мобілізаційної підготовки та мобілізації, на нашу думку, будемо розуміти як цілеспрямований вплив діяльності суб'єктів публічно-владних повноважень на суспільні відносини у сфері публічного управління, урегульованих адміністративно-правовими нормами з використанням адміністративно-правових способів та засобів з метою підготовки національної економіки, органів публічної влади до своєчасного й організованого проведення мобілізації та задоволення потреб обороноздатності держави, забезпечення життєдіяльності населення від можливої агресії та в умовах надзвичайних ситуацій.

Список використаних джерел

1. Лазур Я. В. Поняття, сутність та елементи адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян у державному управлінні // Форум права. 2009. № 3. С. 392–398. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2009-3/09lvudu.pdf>.
2. Костюченко О. Є. Визначення поняття «правове забезпечення» // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). 2015. № 1 (68). С. 11–16. URL: <https://dusfsu.wixsite.com/nudpsu/naukovij-visnik/>.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
4. Дручек О. М. Поняття адміністративно-правового забезпечення прав, свобод та інтересів дитини органами внутрішніх справ України // Форум права. 2013. № 2. С. 123–128. URL: <http://forumprava.pp.ua/page-5.html>.
5. Ігонін Р. Проблема доктринального визначення поняття «адміністративно-правове забезпечення» // Вісник Національної академії прокуратури України. 2015. № 2 (40). С. 37–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2015_2_7.
6. Іерусалімова І. О. Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Київ, 2006. URL: <http://mydisser.com/ru/avtoref/view/16746.html>.
7. Олійник А. Ю. Теорія держави і права : навчальний посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 176 с.
8. Клименко О. Адміністративно-правове забезпечення державної регуляторної політики у сфері господарювання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2015. 21 с.
9. Діденко С.В. Поняття та елементи механізму адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї в Україні. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». 2015. Т. 16. С. 463–469.
10. Лекарь С. І. Структура адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки держави // Європейські перспективи. 2013. № 1. С. 33–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2013_1_8.
11. Чистоклетов Л. Г. Сучасні проблеми адміністративного та фінансового права. Монографія. Львів : Растр -7, 2022. 204с. URL: <https://odnb.odessa.ua/vnn/book/13636>.
12. Рудич Ф. Політичний клас України: виклики сучасності / Фелікс Рудич // Політичний менеджмент, 2008. Спеціальний випуск. С. 5–15.
13. Економічна енциклопедія: у 3 т. / відп. ред. С. В. Мочерний. Київ : Видавничий центр «Академія», 2001. Т. 2. 848 с.
14. Тарахонич Т.І. Механізм дії права, механізм правового регулювання, механізм реалізації права: особливості взаємодії. Держава і право. 2010. Випуск 50. С.13.
15. Лыченко И.А. Административно-правовой механизм противодействия правонарушениям в сфере собственности. *Leges et Vita*. 2014. Вып. 1/3 (265). С. 68–71.
16. Бузунов Р.А. Адміністративно-правове регулювання кредитно-модульної системи організації навчального процесу (в ВНЗ системи МВС): дис... д-ра. юрид. наук : Ірпінь: Донецький юридичний інститут Луганського державного університету внутрішніх справ. 2007. 434 с.
17. Миколаєць А.П. Визначення сутності адміністративно-правового механізму взаємодії держави та громадськості у сучасній Україні. Соціальне право. № 1/2021 С.79.

18. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закону України 21 жовтня 1993 року № 3543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12/print>.
19. Бойко Б.В. Мобілізаційна підготовка та мобілізація як об'єкти публічного адміністрування: теоретико-правові питання. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2024 № 6. С. 520. URL: <https://app-journal.in.ua/2024-6>
20. Мобілізація та мобілізаційна підготовка в Україні після 18 травня 2024 року: загальне правове регулювання; юридичний статус суб'єктів правовідносин; основні організаційні питання; юридична відповідальність за порушення законодавства; особливості правозастосування у період воєнного стану. Київ. ВД «Професіонал», 2024. 468 с. <https://jurkniga.ua/contents/mobilizatsiya-ta-mobilizatsiyna-pidgotovka-v-ukraini-pislya-18-travnya-2024-roku.pdf?srsltid=AfmBOoo9u4AppIt1529rK6MR2S5YPoxNCbNXML> 2sLrQ5-SbiEEVOVaUY.
21. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку: Закон України від 11 квітня 2024 року № 3633-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3633-20#Text>.
22. Коментар до Проекту «Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку». URL: <https://uba.ua/ukr/news/komentar-do-proektu-zakonu-ukraini-pro-vnesennja-zmn-do-dejakikh-zakonodavchikh-aktiv-ukraini-shhodo-okremikh-pitan-prokhodzhen-nja-vjjskovoi-sluzhbi-moblzaci-ta-vjjskovogo-oblku>.